

Rövid hozzászólás Banyár József OLG-cikkéhez*

Simonovits András

Nemrégem jelent meg Banyár (2014) tanulmánya, amelyben a gyermekkor modellezésével újraértelmezi Samuelson (1958) korszakalkotó fogyasztásikölcsön-cikkét, amelyből kinőtt az együtt élő nemzedékek modellje (angol rövidítése: OLG). Hozzászólásomban négy kérdést érintek. Elsőként felhívom a figyelmet arra, hogy amit Banyár saját modelljeként ad elő – a gyermekkorral bővített OLG-modellt –, az már megjelent Gale (1973); Augusztinovics (1983); (1992) írásaiban is. Később bemutatok egy egyszerűbb modellt, amely Mihályi Péter ötletét követve, a nyugdíjkérdést zárójelbe teszi, s a családok közötti, mindenkori gyermeknevelési költségeket egyenlíti ki. De amint bevezetjük a kereseti különbségeket, szembesülünk a kiegyenlítés problémájával. Harmadrészt lehet, hogy csak szerencsétlen a fogalmazás, de tiltakozom az ellen, hogy a gyermeknevelést elhanyagoló megközelítés hazai terjesztésében túlzottan nagy szerepet tulajdonítson az én munkásságomnak (Banyár, 2014:175). Végezetül, bár elismerem, hogy Samuelson (1958) cikke túlzottan előnyösnek tüntette föl a felosztó-kirovó (vagy ahogyan Banyár nevezi: folyó finanszírozású) rendszert a tőkésítettel szemben, az ellenkező irányú rangsor is túlzottan leegyszerűsítő.

1. Gyermeknevelés és nyugdíj az OLG-modellben

Banyár (2014) közérthetően előadja Samuelson (1958) három nemzedékes modelljét (fiatal dolgozó, idős dolgozó, nyugdíjas), amelyhez hozzátesz egy negyediket, a kiskorú gyermekekét. Ebben az általánosított modellben a gyermeknevelés piaci és nem piaci költségei explicite megjelennek. Megbontva a modellt gyermekes és gyermektelen háztartásokra – de elhanyagolva az elhanyagolhatatlan dimenziókat –, valóban érvelni lehet amellet, hogy a gyermekes háztartások nagyobb nyugdíjat kapjanak vagy kevesebb járulékot fizessenek, mint gyermektelen társaik.

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Simonovits András az MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet tudományos tanácsadója és a BME MI Differenciálegyenletek Tanszékének munkatársa. E-mail: simonovits.andras@krtk.mta.hu

Igaz, hogy Banyár előfutárként említi *Augusztinovics (1993)* nem matematikai írását, de elsiklik afölött, hogy a sajátjának nevezett modell megjelent *Gale (1974)* és *Augusztinovics (1983; 1992)* írásaiban is; igaz, az utóbbiakban hasznosságfüggvények alkalmazása nélkül. Az említett modellekhez képest csak az az újdonság *Banyár (2014)* modelljében, hogy a termékenységi döntést függővé teszi a nyugdíjrendszertől.

2. A gyermektelenségi adó és a problémái

Banyár (2014) maga is említi, hogy a jelenlegi rendszerekben az állam a gyermeknevelési költségek jelentős részét átvállalja a szülőktől. De valami visszatartja attól, hogy ennek megfelelően az egész kérdést elintézzze a nyugdíjrendszer figyelembe vétele nélkül. Egyszerűen a gyermeknevelési időszakban (Banyárnál 20–40 év között) olyan transzfereket kellene bevezetni, amelyek kiegyenlítenék a gyermektelenek és a gyermekesek egy főre jutó költségeit. Például az egyszerűség kedvéért vizsgáljunk egy stacionárius népességet, ahol a családok fele 0, a másik fele 4 gyermekes. Tegyük föl, hogy mindkét típusú házaspár keresete 6. Ekkor a transzfer nélküli rendszerben a gyermektelen család egy főre jutó fogyasztása 3, a gyermekeseké 1. (Ezen a szinten nem érdemes figyelembe venni a gyerekek csökkenő fajlagos fogyasztását.) Ezt kiegyenlítő, vessen ki erre az időszakra az állam egy speciális gyermektelenségi adót, amelynek bevételét átadja a gyermekes családoknak. A transzfer eredményeként a kétféle család egy főre jutó fogyasztása azonossá válik, azaz 1,5 lesz. Tehát az adó 3, az adókulcs 50 százalék.

De itt beleütközünk egy másik problémába, amikor a családok keresete sem azonos. Olyan adórendszert akarunk, amely megőrzi a kis- és nagykeresetűek közti különbségeket, de kiegyenlíti a gyermekszám közti különbségeket? Folytassuk példánkat, és tegyük föl, hogy még kétféle család van: 0, illetve 4 gyermekkel, amelyek keresete az előző háromszorosa, azaz 18–18 egység. Ekkor a transzfer nélküli rendszerben a gazdag gyermektelen család egy főre jutó fogyasztása 9, a gyerekesé pedig 3. Itt a kiegyenlítő adó is háromszoros: 9 egység.

Ekkor szembesülünk a gyermektámogatás és jövedelem-újraelosztás problémájával. Egy kis keresetű, gyermektelen családtól elvonunk 3 egységet, miközben egy nagy keresetű családnak odaadunk 9 egységet. Egyezik-e egy ilyen eljárás a társadalom igazságérzetével? A fenti példa azt mutatja be, hogy a jövedelemarányos teljes vagy akár a jelenleginél lényegesen erősebb kiegyenlítése milyen leküzdhetetlen problémákat okozna.

3. A gyermeknevelés és a nyugdíj szerepe írásaimban

Bár hivatkozik legújabb cikkemre (*Simonovits, 2014*), amelyben kritikailag elemzem az endogén termékenység és a nyugdíjrendszer összekapcsolását, *Banyár (2014)* azonban akaratlanul is elmarasztalja saját korábbi írásomat: *Simonovits (2002)*. Szerinte könyvem – Samuelson megközelítését követve – elhanyagolta a gyermeknevelés és a nyugdíjrendszer kapcsolatát. A bírált könyv bevezetés kívánt lenni a nyugdíjirodalomba, ezért az irodalmat követve, valóban viszonylag kevés figyelmet kapott a gyermeknevelés és a nyugdíj kapcsolata. De azért távolról sem hiányzott, és ezt legegyszerűbben a tartalomjegyzék néhány fejezetének és alfejezetének címével szemléltetem.

1. fejezet: *Életciklus-modellek*, ahol a munkás évek 20-tól 60 évig terjednek, míg a fogyasztás 0-tól 100-ig. 7. fejezet: *Demográfiai folyamatok*, ahol a termékenység és a halálozás természetesen kulcsszerepet játszik. 11. fejezet: *Optimális fogyasztási pálya*, ahol az 1. pontban említett szerzőket követve, a gyermekfogyasztás kulcsszerepet játszik. 13. fejezet: *Az együttélő korosztályok zárt modellje* (vö. *Molnár–Simonovits, 1996*), amelyben az egyik legfontosabb vizsgálati kérdés megint a gyermekek jövedelem nélküli, hitelből történő fogyasztása.

Emellett a *Simonovits (2003)* cikkemben éppen azért marasztaltam el *Razin és szerzőtársai (2002)* cikkét, hogy észrevétlenül besorolták a gyermekeket az idősök közé, és ezért teljesen hamis eredményeket kaptak: náluk a népességöregedés csökkenti a jóléti állam méretét. *Simonovits (2009)* cikkemben pedig a magyar szakirodalomban először egy olyan OLG-modellt elemeztem, amelyben a termékenység csökkenése és a születéskor várható élettartam növekedése komoly terheket rak a tb-nyugdíjrendszerre. Ugyanakkor azt is bemutatam, hogy a nehézségeket csökkenti a kisebbedő családnagysággal együtt csökkenő családi fogyasztás és a megnövekedő örökség.

4. Melyik a jobb: a felosztó-kirovó vagy a tőkésített nyugdíjrendszer?

Banyár (2014) érdekes történelmi megállapításokat tesz a nyugdíjrendszer két alaptípusáról, a felosztó-kirovó és a tőkésített típus viszonyáról. *Samuelson (1958)* és *Aaron (1966)* eredményéből indul ki: stabil gazdaság és népesség esetén a felosztó-kirovó rendszer éves belső hozama egyenlő a népesség és a reálbér éves növekedési ütemének az összegével.

(Ha azonban évek helyett évtizedek vagy negyedszázadok az elemzési egységek – Banyárnál például 20 év –, akkor már a tényezők szorzatát kell alkalmaznunk!)

Teljesen egyetértek Banyárral abban: durva egyszerűsítés azt mondani, hogy a tb-rendszer pontosan akkor jobb, mint a tőkésített, ha a belső hozam nagyobb, mint a reálkamatláb. Egyrészt napjainkban a fejlett országok (de Kína) népessége sem stabil (hanem öregszik); másrészt kétséges, mit kell reálhozamon érteni. (Például, ha a brit magánnyugdíjrendszerben 2013-ban megszűnt az életjáradékosítás, akkor milyen reálkammattal tud a magára hagyott egyén indexált életjáradékot vásárolni?) Helyesen ábrázolja Banyár a folyamatot, amelyben összeomlottak a 20. század közepének magánnyugdíjrendszerei, és elfogadom, hogy a kialakuló tb-nyugdíjrendszerek esetenként túlzottan nagyvonalúak voltak.

De kételkedem abban, hogy célszerű felszámolni vagy akár alapnyugdíjra redukálni az európai kontinensen működő munkanyugdíjrendszereket. Végül felhívom a figyelmet arra, hogy nagyon veszélyes, ha a magyar nyugdíjszakértők csak a valóban elégtelen hazai termékenység miatt aggódnak, és figyelmen kívül hagyják a rugalmas korhatár visszaállításában, a jó közoktatásból fakadó, piaci alapú foglalkoztatásnövekedésben és a bevándorlás elősegítésében rejlő lehetőségeket.

Felhasznált irodalom

AARON, H. J. (1966): The Social Insurance Paradox. *Canadian Journal of Economics and Political Science*, Vol. 32., pp. 371–374.

AUGUSZTINOVICS MÁRIA (1983): Emberek és gazdaságok. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 30., pp. 385–402.

AUGUSZTINOVICS MÁRIA (1992): Towards a Theory of Stationary Populations. Kézirat, KTI, Budapest (korábbi változat: IEHAS, Discussion Paper, 1991).

AUGUSZTINOVICS MÁRIA (1993): Egy értelmes nyugdíjrendszer. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 40., pp. 415–431.

BANYÁR JÓZSEF (2014): A modern nyugdíjrendszer kialakulásának két története. *Hitelintézeti Szemle*, 13. évf. 4. szám, pp. 154–179.

GALE, D. (1973): Pure Exchange Equilibrium of Dynamic Economic Models. *Journal of Economic Theory*, Vol. 6., pp. 12–36.

MOLNÁR GYÖRGY – SIMONOVITS ANDRÁS (1996): Várakozások, stabilitás és működőképesség az együtt élő korosztályok realista modellcsaládjában. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 43., pp. 863–890.

RAZIN, A.—SADKA, E.—SWAGEL, P. (2002): The Aging Problem and the Size of the Welfare State. *Journal of Political Economy*, Vol. 110., pp. 900–918.

SAMUELSON, P. A. (1958): An Exact Consumption-Loan Model of Interest with or without the Social Contrivance of Money. *Journal of Political Economy*, Vol. 66., pp. 467–482.

SIMONOVITS ANDRÁS (2002): *Nyugdíjrendszerek: tények és modellek*. Budapest, Typotex.

SIMONOVITS ANDRÁS (2003): Öregedő népesség, mediánszavazó és a jóléti állam mérete, *Közgazdasági Szemle*, Vol. 50., pp. 835–854.

SIMONOVITS ANDRÁS (2009): Népeségöregedés, tb-nyugdíj és megtakarítás: parametrikus nyugdíjreformok. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 56., pp. 297–321.

SIMONOVITS ANDRÁS (2014): Gyermektámogatás, nyugdíj és endogén/heterogén termékenység – egy modell. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 61., pp. 672–692.